

**PIRLS DASTURI ASOSIDA NAZORAT TOPSHIRIQLARINI YARATISH VA ULAR
USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI****Jurayeva Saboxat Abdullayevna***Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani 52-maktab
informatika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *PIRLS tadqiqotining maqsad va vazifalari, matnlar uchun topshiriqlar tayyorlash va ular ustida ishlash texnologiyasi*

Kalit so'zlar: *Matnlar va savollar yozilgan daftar, o'quvchi anketasi, o'qituvchining ma'lumotlari, ota-onalar shakli, maktab ma'muriyatining shakli.*

Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi boshlig'i Ulug'bek Tashkenbayev hamda Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA – International Association for the Evaluation of Educational Achievement)ning Amsterdamdagi direktori Andrea Netton o'rtasida O'zbekistonning PIRLS-2021 baholash tizimida ishtirok etishi yuzasidan 25-yanvar kuni ilk rasmiy uchrashuv tashkil qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan xalqaro baholash tadqiqotlar, jumladan, OECD tashkiloti bilan PISA-2021 xalqaro baholash tadqiqotlarida ishtirok etish bo'yicha kelishuvga erishilgan edi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study – xalqaro o'qish savodxonligini o'rganishdagi yuksalish) – bu turli mamlakatlarda boshlang'ich sinfda tahsil oluvchi o'quvchi yoshlarning matni o'qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir. Ushbu sinov turi har 5 yilda bir marta o'tkazishga mo'ljallangan bo'lib, uning oxirgi 2016-yilgi tadqiqotlari natijalariga ko'ra Rossiya Federatsiyasi yetakchilik qilmoqda.

Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi butun dunyo bo'ylab ta'limni baholash, tushunish va yaxshilash bo'yicha ish olib boradigan milliy tadqiqot institutlari, tadqiqot agentliklari, olimlar va tahlilchilarning xalqaro hamkoridir. Mazkur notijorat va mustaqil tashkilot tarmog'ida 60 dan ziyod mamlakatlar hamda 100 dan ortiq ta'lim muassasalari ishtirok etmoqda. 1958-yildan buyon IEA o'quvchilarning matematika, tabiiy fanlar hamda o'qish salohiyati bo'yicha savodxonliklarini baholash jarayonida ta'lim tizimidagi kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar hamda maqbul tavsiyalar yaratishi bilan boshqa xalqaro tashkilotlardan ajralib turadi.

25-yanvardagi uchrashuvda PIRLS dasturining 2021-yil uchun mo'ljallangan tadqiqotlarida O'zbekistonning ishtirok etishi tashabbusi IEA tashkiloti tomonidan katta olqishlar bilan qarshi olindi va tashkilot tomonidan barcha kerakli yordam va tavsiyalar berilishi ta'kidlandi. Shuningdek, yig'ilishda PIRLS-2021 tadqiqotlarida ishtirok etish bilan bog'liq tashkiliy masalalar, ya'ni ishtirok etish shartlari, tadqiqotlarni amalga oshirish bosqichlari, tadqiqotlarning samarali tashkil etishiga qaratilgan yo'riqnomalar va boshqa ko'plab vazifalar atroflicha muhokama qilindi.

PIRLS tadqiqotlari doirasida turli ta'lim tizimiga ega bo'lgan davlatlar 4-sinf bituvchilarining o'qish sifati va o'qilgan matni tushunish darajasi o'rganiladi. Bu

tadqiqotlarga 4-sinf o'quvchilarining tanlanishi shu bilan e'tiborliki, aynan o'qishning to'rtinchi yilida o'quvchilar o'qishning yuqori darajasiga ega bo'lishi, ularning keyingi ta'limda bilimni egallash qobiliyatini shakllantirish va shu orqali hozirgi zamonga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Ko'pchilik davlatlarda bolalar 6 yoshdan maktabda o'qishni boshlashadi. Ammo Angliya va Yangi Zelandiyada ta'lim 5 yoshdan boshlanadi. Shuning uchun, loyihada 4-sinfdan emas 5-sinfdan o'quvchilar ishtirok etishadi. O'qish va matn tushunish sifati tekshiriladigan o'quvchilarning yoshi 10,5 yoshni tashkil etadi. Sharq mamlakatlarida bolalar 7 yoshdan o'qishni boshlagani uchun ulardan 10,7-10,9 yoshdagi o'quvchilar tadqiqotda ishtirok etishadi.

PIRLS tadqiqotlari Xalqaro ta'lim institutlari assotsiatsiyasi (**IEA**) tomonidan muvofiqlashtiriladi. **PIRLS** loyihasi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish qobiliyatini rivojlantirish darajasini aniqlash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar orasida yetakchi hisoblanib kelinmoqda.

PIRLS tadqiqotlari 2001 yildan boshlab 5 yil oralig'ida boshlang'ich ta'lim miqiyosida o'tkazib kelinmoqda. U xalqaro tadqiqotlar orasida yuqori o'ringa ega. Bu dasturga kiruvchi davlatlarning soni yildan yilga ortib bormoqda. 2001 yildan boshlab 4 marta o'tkazildi. Oxirgi **PIRLS** tadqiqotlari 2016- yilda o'tkazildi. Shu davrgacha 35 dan 50 gacha bo'lgan davlatlar ishtirok etishdi.

PIRLS Xalqaro tadqiqotining maqsad va vazifalari, o'tkazish tartibi

PIRLS Ta'limni sinovdan o'tkazish xizmati (AQSh), Kanada statistika markazi (Kanada), Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasining ma'lumotlarni qayta ishlash markazi (Germaniya) va Boston kollejining xalqaro markazi (AQSh) kabi dunyoning yetakchi ilmiy markazlari ishtirok etmoqda) Ushbu tashkilotlarning eksperimental ravishda sinovdan o'tgan xalqaro standartlar asosida maktab o'quvchilarining o'quv yutuqlarini baholash bo'yicha pedagogik o'lchovlarni ishlab chiqishda ishtirok etishi **PIRLS** tadqiqotlarini tashkil etish va o'tkazishning yuqori sifatini ta'minlashga imkon beradi.

PIRLSni o'rganish maqsadi dunyoning turli mamlakatlaridan kelgan to'rtinchi sinf o'quvchilari tomonidan matn tushunish darajasini taqqoslash, shuningdek, milliy ta'lim tizimlarida o'qish savodxonligi o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash.

Tadqiqotning xalqaro lug'atiga ko'ra, "o'quvchi savodxonligi" - bu insonning hayotda o'zini to'liq namoyon qilishi va o'z maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan turli yozma tillarni tushunishi va mantiqiy ravishda anglash qobiliyatidir.

PIRLS tadqiqotlari quyidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan:

- ta'lim sohasidagi dunyo ustuvorliklarini aks ettiruvchi ob'ektiv o'lchovlar va vositalarni ishlab chiqish;
- mamlakat o'quv jarayonini tashkil etish samaradorligini qiyosiy baholash;
- tadqiqot natijalariga ta'sir ko'rsatgan kontekstual omillarni aniqlash;
- xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olingan dalillarga asoslangan ma'lumotlarga ega bo'lish.

Tadqiqot obyekti boshlang'ich maktab bitiruvchilarining o'quv yutuqlari hisoblanadi, chunki bu to'rtinchi o'quv yilida o'qitish bo'yicha barcha bilim va ko'nikmalarni to'playdi. Shu yoshda, o'quvchilar o'qishni yaxshi o'zlashtirishi kerak, shunda ular asosiy maktabda o'qishni muvaffaqiyatli davom ettirish uchun tarkibiy va formatdagi turli xil matnlardan foydalanadilar.

PIRLS Xalqaro markazning rejasiga muvofiq o'tkaziladi. Katta hududga ega davlatlar ma'muriy bo'linishga mos keladigan qatlamlarga bo'lingan. Qatlamlarni tanlab olish uchun har bir mintaqada o'rganilgan aholi sonidagi o'quvchilar soni to'g'risida ma'lumotlar to'planadi. Barcha mamlakatlarda maktablarni tanlab, parallel ravishda o'quvchilar sonini hisobga olgan holda ehtimoliy usul bilan amalga oshiriladi.

Tadqiqotda qatnashuvchilarni saralash bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda ishtirokchi davlatlarning milliy koordinatorlari Xalqaro muvofiqlashtirish markaziga mamlakatdagi barcha maktablarning (shahar, qishloq, qishloq) ro'yxatlarini yuboradilar. Keyin "tasodifiy sonlar usuli" yordamida maxsus dastur yordamida har bir mamlakatdan 150 ga yaqin maktab tanlanadi.

Tadqiqotda ishtirok etish uchun xalqaro ekspertlar tomonidan tanlab olingan maktablar Milliy muvofiqlashtiruvchiga to'rtinchi sinf o'quvchilarining ro'yxatlarini sinflardagi ma'lumotlarga to'liq mos ravishda taqdim etadilar. 4-sinf o'quvchilari ro'yxati ma'lumotlar bazasiga kiritiladi va Xalqaro muvofiqlashtirish markaziga yuboriladi.

Standartlashtirish va tadqiqotni o'tkazish tartibi

PIRLSni o'rganish loyihada ishtirok etadigan barcha mamlakatlarda o'qish texnologiyasini standartlashtirish uchun yagona markaz tomonidan ishlab chiqilgan ko'rsatmalar va qoidalarga qat'iy muvofiq ravishda amalga oshiriladi.

Tadqiqotning har bir bosqichi - namunalarni olish, tarjima qilish va moslashtirish, sinov va so'roq qilish, ma'lumotlarni tekshirish va qayta ishlash xalqaro ekspertlar tomonidan nazorat qilinadi. Masalan, test topshiriqlari va respondentlarning anketalari tarjimalari xalqaro ekspertlarga qo'shimcha tekshirish uchun yuborildi. Har bir mintaqada, Milliy Muvofiqlashtiruvchi mintaqaviy Ta'lim Boshqarmasi bilan tadqiqotni tashkil etish va o'tkazish uchun mas'ul bo'lgan mintaqaviy Muvofiqlashtiruvchi markaz bilan muvofiqlashtiradi. Shunga ko'ra, tadqiqot uchun tanlangan har bir maktabda maktab muvofiqlashtiruvchisi tayinlanadi. Sinovni o'tkazadigan shaxs sinovdan o'tgan sinfda va maktabda dars bermaydigan tajribali professional o'qituvchilar orasidan tanlanadi. Sinov jarayonida xalqaro kuzatuvchilar tanlangan maktablarga bo'linishadi. Ular akademik ish faoliyatini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (XEA) tomonidan qatnashayotgan mamlakatning ta'lim sohasidagi mustaqil mutaxassislar orasidan tayinlanadi (ular xalqaro va nodavlat tashkilotlari vakillari bo'lishi mumkin). O'zbekistondagi tayinlangan kuzatuvchidan o'zbek, rus va ingliz tillarida gaplashish talab etiladi.

Ishlab chiqilgan maxsus talablarga muvofiq, Xalqaro kuzatuvchi shaxsan ishtirok etish uchun ma'lum miqdordagi maktablarni tanlaydi. Bu o'rganish natijalarining obyektivligini ta'minlaydi.

O'qish tartibi.

- Har bir maktab, sinf, parallel, o'quvchi uchun o'zining xalqaro identifikatsiya kodi (o'quvchi identifikatori), shaxsiy versiya raqami, ishtirok etish holati belgilanadi.
- Sinov boshlanishidan 1 soat oldin olingan materialning ishonchligini ta'minlash uchun maktab muvofiqlashtiruvchisi yopiq materiallar to'plamini ochadi va uni sinovni o'tkazayotgan shaxsga topshiradi.
- Sinov paytida paydo bo'lgan barcha savollar, texnologiyadan chetlanish sabablari va tadqiqot usullari maxsus protokolda qayd etiladi.

● Ishni tugatgandan so‘ng, tadqiqotni o‘tkazgan kishi o‘qish qatnashchilarining javoblari va respondentlarning anketalarini maktab muvofiqlashtiruvchisiga qaytarishi kerak.

● Qo‘shimcha testlar, agar o‘quvchilarning 90% dan kamrog‘i obyektiv sabablarga ko‘ra asosiy testda qatnashgan bo‘lsa, o‘tkaziladi.

Tadqiqot vositalarining tavsifi.

Xalqaro PIRLS tadqiqot vositalariga quyidagilar kiradi:

- Matnlar va savollar yozilgan daftar.
- O‘quvchi anketasi.
- O‘qituvchining ma‘lumotlari.
- Ota-onalar shakli.
- Maktab ma‘muriyatining shakli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI”

1. U.Y.Odum. Ekologiya . 2-tom.M..Mir, 2014-yil
2. D.Yormatova. Ekologiya. Toshkent 2012-yil
3. H.Tursunov,T, Raximova. Ekologiya. Toshkent, Chinor. 2009-yil
4. Sh.Shirinboyev,M.Sarfin. Atrof muxitni muxofaza qilish. Samarqand.2003 y
5. S.Mustafoyev,S.O‘roqov, P.Suvonov. Umumiy ekologiya. Toshkent 2006-yil
6. Uz.m.wikipedia.org